

DRŽAVA IN VERSKE SKUPNOSTI: KRONIKA ODNOSOV MED LETOMA 2008 IN 2011**

Povzetek. *Besedilo povzema in dokumentira odnose med državo in verskimi skupnostmi v Sloveniji med letoma 2008 in 2011, in sicer tako, da prvenstveno preizkuša stališča države. Izbrani indikatorji kakovosti odnosov so dejanski položaj verskih skupnosti, praksa državnih organov in temeljni predpis, ki ureja pravni položaj verskih skupnosti. Pregled predhodnega razvoja tega področja sugerira optiko, ki razlikuje med dvema konkurečnima strujama, med inkluzivizmom in ekskluzivizmom. Prvi umešča verske skupnosti med druge družbene skupine in prakse tako, da varuje njihove skupne lastnosti, drugi med verskimi skupnostmi ter le-temi in okoliško družbo zlasti razlikuje in še naprej pomeni uradno doktrino. Inkluzivizem se je v obravnavanem časovnem obdobju izkazal za edino razvito alternativno strategijo urejanja odnosov med državo in verskimi skupnostmi.*

Ključni pojmi: *država, verske skupnosti, pravni položaj, Katoliška cerkev*

Uvod

Osrednji del besedila se godi v družbeni praksi, na kraju torej, ki ga je treba za rabo teorijskih orodij šele pripraviti. Avtorja zato gradivo, dogodke in stališča predvsem dokumentirata; od tod podnaslov besedila. V njem preizkušata interpretacijsko shemo, vendar zgolj zato, da je bilo pripoved mogoče urediti. Vnaprej je treba opozoriti na jezik. Ker od tega mesta naprej beremo o zakonih, bo za sociologa izrazno reven in mestoma tog, pravniku pa še premalo natančen, toda drug drugega bosta na ta način bolje razumela. Čeprav je to za izvorni znanstveni članek nenavadno, avtorja vseeno opozarjata, da njuna stališča in sklepi ne odražajo stališč in sklepov ustanove, v kateri sta zaposlena.

* Gregor Lesjak je doktor socioloških znanosti, Urad Vlade RS za verske skupnosti; Davor Lekić je univerzitetni diplomirani pravnik, Urad Vlade RS za verske skupnosti.

** Pregledni znanstveni članek.

Priprava: odnosi med letoma 1991 in 2007

V samostojno Slovenijo smo stopili z Zakonom o pravnem položaju verskih skupnosti (ZPPVS, Ur. l. SRS, št. 15/76 in 42/86 ter Ur. l. RS, št. 22/91). Njegov omejujoči značaj in fragmentarnost oziroma sploh izbira obravnavanih tem danes že neizpodbitno pričajo o neki drugi družbi in nekem drugem času, a obenem tudi o osnovnem paradoksu tega predpisa. V času njegove veljavnosti, od leta 1976 do leta 2007, smo v odnosih med državo in verskimi skupnostmi opustili mnogo ravnanj, ki jih je zakon predvideval, in storili številna, ki so presegala njegova določila. Verske skupnosti so, na primer, našle svoje mesto v javnem življenju, čeprav je zakon izpovedovanje vere razglašal za človekovo zasebno stvar. Do konca njegove veljavnosti so se izoblikovale prav vse posebne pravice in družbeni položaj verskih skupnosti, kot jih poznamo danes, čeprav je zakon določal linearno enakost verskih skupnosti, ki niso mogle imeti posebnih prednosti, privilegijev ali posebnega varstva. Številne nove verske oziroma duhovne skupnosti, devetdeseta leta v Sloveniji namreč veljajo tudi za čas razcveta novih religijskih gibanj¹, so se odločale za drugačno ali nobeno pravnoorganizacijsko obliko ali pa jim je država osnovno celo sama odrekla, čeprav je zakon določal, da morajo vse verske skupnosti (pod grožnjo prekrška) prijaviti svoje delovanje državi in prevzeti predpisani, omejujoči pravni okvir. Ugotovimo lahko, da se je nova država v srečanjih z verskimi skupnostmi, precej bolj kot po osnovnem zakonu, ravnala po višjih in širših ustavnih načelih, ki govorijo o veri in verskih skupnostih, in da se je v konkretnih vprašanjih, prej kot za oblikovanje posebnega pravila, raje odločala za analogijo oziroma zgled pri primerljivih organizacijah in procesih v širši družbi. To naravnano bomo imenovali težnja k inkluzivnosti. Najbolj nazorno jo lahko opišemo s postopkom obvezne prijave delovanja verskih skupnosti. Čeprav zakon ni opredeljeval pojma verska skupnost in tudi ne postopka prijave njenega delovanja državnemu organu, ta pa neprijavljenih ni niti iskal, kaj šele kaznoval, težav ni bilo. Država je vzela na znanje trditev prijavljajoče se skupine, da je religijska in od nje, po analogiji z drugimi, zahtevala zgolj osnovne attribute pravne osebnosti: seznam s podatki o ustanoviteljih, ime, naslov sedeža, imenovanje zastopnika in predložitev pravil delovanja. V vsej upravni praksi, kljub nedorečeni ureditvi, nismo našli niti enega primera zlorabe pravne forme,

¹ Danes že lahko rečemo, da pojav novih religijskih gibanj ni preoblikoval religijske podobe Slovenije, pač pa jo je dopolnil in obogatil. Približno 100, pretežno zelo majhnih novoreligijskih in/ali duhovnih skupin, kolikor jih v času nastajanja tega besedila najdemo v katalogu Urada za verske skupnosti, po dobrohotni oceni oskrbuje in/ali mreži približno tri desetinke odstotka populacije. Najstarejša in večinska religijska organizacija, Katoliška cerkev, je po številu pripadnikov še naprej približno štiriindvajsetkrat večja od prve nasledovalke, imigrantske Islamske skupnosti, že četrta najštevilčnejša, Evangeličanska cerkev, pa ne združuje niti odstotka populacije.

na primer zaradi opravljanja dobičkonosne ali druge, nereligijske dejavnosti. Res je tudi, da je zakon verskim skupnostim dodeljeval zgolj minimalne ugodnosti in da je pravna oblika verske skupnosti, nemara prav zato, v devetdesetih dobila prepoznavno simbolno razsežnost. Nastajajoče, maloštevilne, ohlapno organizirane in morda zgolj intendirane religijske skupine se zanjo niso odločale zato, da bi izkoristile poseben položaj ali posebne pravice, ampak zato, da bi si pridobile pravno osebnost na temelju svojega verskega oziroma duhovnega prepričanja. Pravni okvir ni posebej omejeval niti večinske Katoliške cerkve. Drugače ni bilo mogoče razumeti njenega sporazumevanja z državo in končno tudi ne ratifikacije Sporazuma med Republiko Slovenijo in Svetim sedežem o pravnih vprašanjih (Ur. l. RS, št. 13/04). S stališča zakona (in razlagalnega mnenja ustavnega sodišča, glej Ur. l. RS, št. 118/03) je bila materija dogovora ustrezno urejena v domači, čeprav zastareli in mestoma protiustavni zakonodaji. Težnjo k inkluzivnosti je še mogoče zaznati v predlogu novega Zakona o verskih skupnostih (glej dokument Državnega zbora, EPA 522-II), ki sta ga v zakonodajni postopek leta 1998 vložila vlada oziroma njen Urad za verske skupnosti, vendar se obravnava le-tega v Državnem zboru zaradi političnih nesoglasij nikoli ni začela². Edine težave, ki so kdajkoli nastopile z zakonom – doslej smo povedali, da se je religijska sfera slovenske družbe v tem času uspešno in svobodno razvijala sama in da je država ta razvoj tudi uspešno servisirala – se pojavijo na strani države in natančno v trenutku, ko je le-ta želela med verskimi skupnostmi (in okoliško družbo) predvsem razlikovati. Urad za pravno praznino, kot je pristojno državno ustanovo takrat imenoval novinar, se nenadoma ni več odzival na prijave delovanja novih verskih skupnosti. Več kot 10 jih je bilo v treh letih, ki na svoje vloge niso prejele niti odgovora, ker javni uslužbenec, pristojen za področje verskih skupnosti, nenadoma ni vedel, kaj je verska skupnost (prim. Aleksič, 2003). Zelo podobno se je godilo z vlogami registriranih verskih skupnosti za dodelitev sofinanciranja socialnega zavarovanja verskih uslužbencev iz javnih sredstev. Isti urad je pojasnjeval, da prosilci ne morejo prejeti niti pisnih odgovorov, ker država nima formalne podlage za odobritev ali zavrnitev posameznih vlog, čeprav je zadevno pomoč neprestano izplačevala in so se sredstva, namenjena

² Zakon se je odzival na spremenjene družbene okoliščine tako, da je želel za verske skupnosti urediti predvsem registracijski postopek. Svojo novelo Zakona o verskih skupnostih je v zakonodajni postopek v Državnem zboru leta 1996 vložil tudi poslanec Zmago Jelinčič Plemeniti (glej dokument Državnega zbora, EPA 1643). Tudi tega, nekoliko prilagojenega osnutka kasnejšega vladnega besedila Državni zbor ni obravnaval. Ker oba poskusa že predvidevata urejanje položaja verskih skupnosti s posebnim zakonom, odstopata od idealnotipsko zasnovane težnje k inkluzivnosti. V tem času se je še zdelo mogoče, čeprav ne posebej verjetno, da bi položaj verskih skupnosti lahko uredili po načelu podobnosti in ne razlik z okoliško družbo in bi tako, na primer, Zakonu o društvih pripisali zgolj nekaj novih členov, ki bi se nanašali na posebno naravo verskih skupnosti. Tehnično bi bilo to mogoče, ker ustava v primeru verske svobode oziroma svobode vesti ne napotuje k sprejemu posebnega zakona.

posamezni verski skupnosti, tudi mesečno spreminjala³. Pravne praznine pa države niso ovirale pri hkratnem uvajanju duhovne oskrbe za pripadnike obeh »avtohtonih verskih skupnosti« v Slovensko vojsko; o tem podrobneje piševa v nadaljevanju. Tako se je manifestirala druga, konkurenčna težnja v urejanju odnosov med državo in verskimi skupnostmi, težnja k ekskluzivizmu ali razločevanju med posameznimi verskimi skupnostmi ter med vsemi skupaj in okoliško družbo. To težnjo lahko vsaj deloma pojasnujemo z razvojem meril enakopravnosti in z njimi povezane materialne pravičnosti. Če ZPPVS temelji v egalitarizmu in verske skupnosti zgolj enači oziroma med njimi v prav nobenem oziru ne razlikuje, se je v prehodnem obdobju prekomerno odrazilo drugo načelo pravičnosti, ki govori o tem, da je treba enake dejanske stanove obravnavati enako, različne pa različno. Prekomernost najdemo v zrcalni projekciji egalitarizma. Ekskluzivist bo v njej našel orodje, s katerim postulira poseben stan, razliko in privilegij. Povedano drugače, na ta način smo o enakopravnosti verskih skupnosti v Sloveniji začeli govoriti z namenom, da bi med njimi razlikovali. Zaradi izrazito instrumentalnega pristopa je razmeroma dosledna izpeljava tega načela, ki se je uveljavljala v prihodnjih letih, pomenila tudi odvezo države od njenega interesa za poznavanje, razumevanje in usmerjanje vseh religijskih organizacij. In še nekaj se zdi pomembno. Prerivanje med inkluzivizmom in ekskluzivizmom, o katerem govori preostanek besedila, se tipično godi v odsotnosti vsake splošne, sploh pa državne strategije odnosov z verskimi skupnostmi.

Državni zbor je novo ureditev odnosov med državo in verskimi skupnostmi potrdil z Zakonom o verski svobodi (ZVS, Ur. l. RS, št. 14/07). Način nastajanja in uveljavitve tega predpisa bo imel dolgoročne posledice, ker priča zgolj o minimalnih standardih demokratičnega odločanja. Država je izhodišča in osnutek novega predpisa naročila pri zasebni ustanovi, k delu ni pritegnila niti javnih uslužbencev niti drugih področnih specialistov in tudi javne razprave o izhodiščih za preureditev področja ni bilo⁴. Dolgotrajni postopek obravnave zakona je močno razdelil poslance Državnega zbora. Nasprotniki so v sprejem dvakrat ponudili alternativno ureditev⁵ in k predlogu večine prispevali kar 79 dopolnil, vendar z nobenim niso uspeli,

³ Prim. Poročilo Varuha človekovih pravic za leto 2001, dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/publikacije-gradiva-izjave/letna-porocila>, 4. 1. 2012.

⁴ Predstojnik te zasebne ustanove in prvi avtor študije, profesor upravnega prava, nekdanji predsednik ustavnega sodišča, zdaj pa dekan katoliške Fakultete za poslovne vede v Ljubljani, Lovro Šturm, je v vladi, ki je sprejela ZVS, prevzel položaj ministra za pravosodje. Profesor Šturm se je, v nasprotju s svojo vlado, odzival na zahteve družboslovcev po razpravi o nastajajočem Zakonu o verski svobodi, vendar so bili tudi ti stiki zgolj akademski. Razpravljavci prek njih niso mogli vplivati na vsebino nastajajočega predpisa.

⁵ Alternativni predlog Zakona o verski svobodi in verskih skupnostih (EPA 380-IV in 697-IV) je v zakonodajni postopek dvakrat vložil poslanec opozicijske Liberalne demokracije Slovenije in kasnejši direktor Urada za verske skupnosti, Aleš Gulič. Besedilo predloga zakona je nastalo v krogu registrirane verske skupnosti, Budistične kongregacije Dharmaling. Njegov prvi avtor je bil Jernej Koselj.

zato so obstruirali odločanje v tretji in ponovni obravnavi, ki jo je sprožil veto Državnega sveta. O sprejetju zakona sta končno odločila glasova predstavnikov italijanske in madžarske narodne skupnosti, Državni svet pa je, izhajajoč iz dosledne ločitve med državo in verskimi skupnostmi, nemudoma vložil zahtevo za presojo skladnosti novega predpisa z ustavo.

Sprememba v življenje verskih skupnosti, vsaj na prvi pogled, ni prinesla ničesar. Prav vse registrirane so ohranile svoj status, posebne pravice in dnevno rutino. Spremembe, in sicer dobro upravičene, čeprav zgolj s pravnimi predpisi in upravnimi postopki, so nastale na strani države. Ta je dobila prej odsotno opredelitev pojma verske skupnosti (glej op. št. 10); prenovljena prijava delovanja ni več obvezna, je pa natančno določena in se imenuje registracija. Zaloga podatkov, ki se je zaradi zakona povečala s pravili delovanja in temeljnimi knjižnimi deli verskih skupnosti, se zdaj imenuje register. Zakon je natančno določil tudi tiste pravice, ki so jih verske skupnosti že uživale, vendar so bile urejene z drugimi predpisi ali zgolj s prakso, na primer sofinanciranje socialnega zavarovanja verskih uslužbencev s strani države⁶ in duhovna oskrba v javnih ustanovah zaprtega tipa⁷. Zakon je uveljavil specializacijo statusa verske skupnosti. Njen položaj je vse bolj taksativno določen, tudi s podzakonskimi predpisi, ter vse manj prepuščen analogijam in neposrednim razlagam ustavnih načel in pravil. Razločevanje kot ključni element težnje k ekskluzivizmu se uveljavlja eksplicitno, na primer že v opredelitvah temeljnih pojmov⁸, bolj ohlapno, na primer kot navzočnost »dovolj velikega števila

⁶ Izvršni svet Skupščine Republike Slovenije je na svoji 65. seji dne 18. marca 1991 pod točko 2h sklenil, »da se v proračunu Republike Slovenije za leto 1991 zagotovijo potrebna sredstva za prispevke delodajalca za pokojninsko in invalidsko zavarovanje in zdravstveno varstvo duhovnikov, redovnih bratov in redovnic (in sicer po najnižji bruto zavarovalni osnovi)«. Vlada je kasneje vsako leto sprejela podoben sklep in v proračunu, od decembra leta 2003 prek svojega Urada za verske skupnosti, zagotavljala del sredstev za socialno zavarovanje »duhovnikov in redovnikov, ki jim je to edini poklic«. Ker ta način financiranja ni bil posebej predpisan s področnim zakonom in izplačila niso bila opravljena na podlagi javnega razpisa, je bila ta praksa nezakonita.

⁷ Država se je, vsaj v primeru Slovenske vojske, o duhovni oskrbi najprej dogovorila, potem jo je organizirala in na koncu poskrbela še za pravno podlago. Sporazuma o duhovni oskrbi vojaških oseb s Katoliško in Evangeličansko cerkvi je sklenila leta 2000, leta 2001 je za opravljanje verskih storitev v javni ustanovi zaposlila prvega verskega uslužbenca, vojaškega vikarja (prim. Plut in drugi, 2010: 60), Zakon o obrambi je bil ustrežno dopolnjen leta 2002, minister za obrambo pa je pravilnik, ki je izkoristil blanketno pooblastilo za organizacijo duhovne oskrbe, podpisal leta 2003. Slovenija je prihodnjega leta vstopila v NATO.

⁸ »Prostovoljno, nepridobitno združenje fizičnih oseb iste veroizpovedi, ki se ustanovi z namenom javnega in zasebnega izpovedovanja te vere ter ima lastno strukturo, organe in avtonomna interna pravila, lastno bogoslužje ali drugo versko obredje in izpovedovanje vere (prvi odstavek 7. člena ZVS) ... se lahko registrira, če ima najmanj 100 polnoletnih članov, ki so državljani Republike Slovenije ali tujci, ki imajo na njenem ozemlju prijavljeno stalno prebivališče, in deluje v Republiki Sloveniji najmanj zadnjih deset let (prvi odstavek 13. člena ZVS) ... Država lahko plačuje pomoč iz prejšnjega odstavka za duhovnike, ki imajo vsaj srednjo izobrazbo, in za redovnike, ki imajo obljube uboštva, celibata ter pokorščine (drugi odstavek 27. člena ZVS)«, itd.

oskrbovancev iste veroizpovedi«, ki dovoljuje zaposlitev verskega uslužbenca določene verske skupnosti v javni ustanovi zaprtega tipa (prim. tretji odstavek 24. člena ZVS), ali nejasno, na primer v formulaciji naslovnice zakona, to so cerkve in druge verske skupnosti⁹ ter opredelitvi splošne koristnosti verskih skupnosti¹⁰. Posebej slednja, ki pomeni novost, odpira številna druga vprašanja: ali zakonodajalec z njo ponuja podlago za razločevanje med splošno koristnimi, manj ali nekoristnimi (in morda škodljivimi) verskimi skupnostmi; katere izmed naštetih lastnosti naj za pridobitev tega statusa izkazuje verska skupnost, kdo naj o tem odloča in ali takšna opredelitev verskih skupnosti morda ne spodbuja prav k neverskim dejavnostim oziroma oparilom, ki jim po njihovi naravi niso lastna (prim. Kerševan, 2005b). Rešitev je močno dvomljiva, ker je arbitrarno pripisovanje splošne koristnosti v nadaljevanju odločilnega pomena pri dodeljevanju državne gnotne podpore verskim skupnostim (prim. tretji odstavek 29. člena ZVS) in ker je v končni analizi jasno vsaj to, katero konkretno versko skupnost je imel s tako nejasnim pooblastilom v mislih zakonodajalec¹¹ in katera konkretna verska skupnost se je v temu pooblastilu tudi prepoznala. Neposredni učinki nove ureditve so bolj subtilni. Razbiramo jih lahko predvsem iz njihove odsotnosti ter povzamemo, da je zakon izoliral skupino registriranih verskih skupnosti in na novo določil razmerja med njimi. Od začetka njegove veljavnosti do trenutka tega poročila oziroma v zadnjih štirih letih se v Sloveniji ni registrirala nobena nova verska skupnost. To lahko pojasnjujemo ali z domnevo, da v državi ni novih verskih skupnosti oziroma vsaj interesa za pridobitev pravne osebnosti med njimi

⁹ Ustava in prejšnji zakon govorita zgolj o verskih skupnostih. Razlikovanje je nenavadno, ker ga novi zakon niti ne pojasni niti ne uporabi. Argument o tem, da bi sicer neupravičeno silili cerkve, da svojemu nazivu v javnosti dodajajo še naziv formalne ustanove (na primer: »verska skupnost Cerkev Jezusa Kristusa svetih iz poslednjih dni«), ne vzdrži, ker zahteve po obveznem navajanju pravno-organizacijske oblike ob imenu pravne osebe v zakonu ne najdemo. Predlagatelj je hkrati uporabo obeh terminov pojasnjeval tudi s prakso ustavnega sodišča, vendar gre v tem primeru za arhaizem. Med cerkvi in verskimi skupnostmi namreč razlikujeta Osnutek Ustave Republike Slovenije iz leta 1990 (prim. Cerar in Perenič, 2001: 105) in Zakon o denacionalizaciji (Ur. l. RS, št. 27/91), ki je bil sprejet pred Ustavo Republike Slovenije, ustavno sodišče pa je to razlikovanje ohranilo prav v presoji nekaterih določil Zakona o denacionalizaciji (prim. OdlUS, št. U-I-25/92).

¹⁰ ZVS v 5. členu določa: »Cerkve in druge verske skupnosti, ki se zavzemajo za duhovnost in človekovo dostojanstvo v zasebnem in javnem življenju, si prizadevajo za osmišljanje bivanja na področju verskega življenja in imajo hkrati tudi s svojim delovanjem pomembno vlogo v javnem življenju z razvijanjem svojih kulturnih, vzgojnih, izobraževalnih, solidarnostnih, karitativnih in drugih dejavnosti s področja socialne države, s katerimi bogatijo nacionalno identiteto in s tem opravljajo pomembno družbeno nalogo, so splošno koristne organizacije.«

¹¹ Nejasnosti glede financiranja verskih skupnosti iz javnih sredstev s tem še ni konec. ZVS namreč ni razveljavil celotnega Zakona o pravnem položaju verskih skupnosti, ampak je, brez vsakega pojasnila, v veljavi ohranil zgolj in samo njegov 20. člen, ki določa: »Družbena skupnost lahko daje verskim skupnostim [sic] gnotno podporo. Z aktom, s katerim se da podpora, se lahko tudi določi, za kakšen namen se sme uporabiti. Verske skupnosti lahko same razpolagajo z dodeljenimi gnotnimi sredstvi. Če je bila dana podpora namensko, lahko organ, ki jo je dodelil, zahteva poročilo o njeni uporabi.«

(domnevo pa hitro ovržemo, če le stopimo iz kabineta), ali pa so novi in omejujoči kriteriji našo pravno formo vendarle oddaljili od njenih uporabnikov. Za posebne pravice se lahko odslej potegujejo le največje registrirane verske skupnosti. Dileme o tem, katera je upravičena do zahtevka za sofinanciranje socialnega zavarovanja verskih uslužbencev in ali bo država na njen zahtevek sploh odgovorila, ni več; ker pa se upoštevajo že pridobljene pravice, sprememb dejansko ni videti¹². Država v tem času brez pojasnil in daleč od javnosti razvija tudi duhovno oskrbo pripadnikov Slovenske vojske tako, da zaposluje zgolj verske uslužbence katoliške in luteranske oziroma, kot smo lahko slišali na slovesnosti ob 10. obletnici Vojaškega vikariata v Škofovskih zavodih v Šentvidu pri Ljubljani, »obeh avtohtonih veroizpovedi«.

Kronika: odnosi med letoma 2008 in 2011

Nova vlada Socialnih demokratov, stranke ZARES, Liberalne demokracija Slovenije in Demokratične stranke upokojencev ni imela niti programskih smernic niti praktičnih ciljev na področju urejanja odnosov z verskimi skupnostmi, čeprav je stavek o tem zapisala v koalicijsko pogodbo¹³. V negotovosti ob čakanju na ustavnosodno presojo ZVS sta odnose med oblastjo in večinsko cerkvijo najbolj zaznamovali vprašanji o morebitni sklenitvi sporazuma s Svetim sedežem o oblikovanju vojaško-varnostnega ordinariata ter zahtevah po uvedbi »verskega pouka« v javne šole. Cerkev si je želela nadaljnega sporazumevanja in menila je, da bi proces najhitreje stekel na področju duhovne oskrbe v javnih ustanovah zaprtega tipa, ker bi z njim le potrdili obstoječe stanje in državi ne bi povzročali dodatnih stroškov. Predsednik vlade je cerkvenemu vrhu zelo zgodaj zagotovil »da naj bi šli s sporazumi naprej« (prim. Trampuš, 2009), kasneje je temu še izrazil osebno naklonjenost, vendar je naročil posebno študijo, s katero naj bi razčistili nekatere nejasnosti (prim. Grgič, 2009), na sestanku z državnim tajnikom Svetega sedeža pa je končno menil, da bi o morebitni ustanovitvi ordinariata lahko vodili (le še) široko javno razpravo, če bi se izkazala njegova presežna vrednost (prim. STA, 2010). Bistvena značilnost zahtev Cerkve po uvedbi »verskega pouka« je bila v njihovi nejasnosti, neoprijemljivosti ali

¹² Za sofinanciranje socialnega zavarovanja verskih uslužbencev iz javnih sredstev lahko zaprosijo tiste verske skupnosti, ki izpolnjujejo »razumno sorazmerje« 1.000 članov na enega verskega uslužbenca (prim. četrta odstavka 27. člena ZVS). Po določbah o dovoljeni rasti števila upravičencev (prim. četrta in peti odstavka 28. člena ZVS) je druga največja verska skupnost že izpolnila petletni maksimum, ko je leta 2010 povečala število upravičencev z 12 na 14, čeprav je glede na kriterij »razumnega sorazmerja« upravičena do sofinanciranja 47 verskih uslužbencev.

¹³ »Koalicijski partnerji bomo redefinirali odnos med državo in verskimi skupnostmi ter pri tem upoštevali načelo ločenosti države in verskih skupnosti ter načelo enakosti verskih skupnosti« (Koalicijska pogodba za sodelovanje v Vladi RS za mandat 2008–2012, točka 11.7. Dostopno prek: <http://www.zares.si/koalicijska-pogodba>, 4. 1. 2012).

kar slepomišnju. Iz njih, tako kot iz podobnih razprav v devetdesetih letih (prim. Kerševan, 1996: 16), ni bilo mogoče razbrati, ali si Cerkev želi dopustitve uvajanja v izpovedovanje katoliške vere v javnih šolah (zakonsko prepoved je potrdilo tudi ustavno sodišče), ali si želi novega, širše zasnovanega šolskega predmeta o verstvih s poudarkom na krščanstvu, ki pa bi ga pripravila in izvajala sama (in bi bil predmet že zato konfesionalen in statusno enak klasičnemu verouku), ali pa bi se zadovoljila z modifikacijo obstoječega, nekonzfesionalnega predmeta Verstva in etika, ki ga v obvezno izbiro ponujajo slovenske devetletke¹⁴. Cerkev svojih zahtev uradno oziroma po formalnih poteh ni naslovila na nobeno izmed državnih ustanov, ki so pristojne za oblikovanje učnih načrtov v javnih šolah, ampak jih je predstavljala zgolj svoji stroki in javnosti. Obe zahtevi kažeta na oba skrajna pola v razponu odnosov med državo in večinsko cerkvijo. Duhovna oskrba, še posebej v Slovenski vojski, je po mnenju Cerkve zgledno urejena, vendar še ne utrjena. Ker je Cerkev z vikariatom dobila koncesijo za zagotavljanje človekove pravice v javni ustanovi, je v nekaterih ozirih obe, torej cerkev in javno ustanovo, težko razlikovati. Prepoved konfesionalne dejavnosti v javnih šolah in vrtcih, nasprotno, med obema sistemoma dosledno razlikuje in je po mnenje Cerkve zato nesprejemljiva.

Imenovanje novega direktorja Urada za verske skupnosti po desetih mesecih od nastopa vlade je njenemu predsedniku med obiskom v Rimu zaprlo papeževa vrata, Svet krščanskih cerkva je v kandidacijskem postopku nespremenjeno kadrovske zasedbo urada celo pogojeval z dobrim sodelovanjem z državo, kardinal Rode pa je imenovanje (svobodomiselnega humanista, zagovornika ločitve države in verskih skupnosti in motorista) Aleša Guliča, označil za »provokacijo, ki si je ne bi dovolila niti partija« (prim. STA, 2009)¹⁵. Urad za verske skupnosti je z novim direktorjem postal avtonomna vladna služba. Čeprav je res, da predsednik vlade dela urada ni podpiral, hkrati tudi drži, da tega dela ni niti usmerjal niti onemogočal. Avtonomna stališča urada nikoli niso bila preglasovana; o spornih zadevah vlada enostavno ni odločala.

Steklenica, iz katere je ušel duh inkluzivizma, se je odprla poleti 2010. Obrazložitev ustavnosodne odločbe (OdlUS št. U-I-92/07) je v razumevanju pravnega položaja verskih skupnosti sprožila tektonski premik. Ustavni sodniki so določila 7. člena ustave, ki govori o svobodi delovanja in

¹⁴ Edini očitek temu predmetu, ki smo ga lahko našli v medijih, je bila slaba odzivnost učencev. Eden izmed njegovih tvorcev, Marko Kerševan (2005a: 167), odgovarja: »Naš predmet ponuja verske in etične teme v zares svobodno izbiro; če se zanje učenci ne bodo odločali, potem bo to pač pomenilo, da zanje (v konkurenci z drugimi izbirnimi predmeti) ni zadosti interesa; to bi potrjevalo tudi v drugih deželah navedeno ugotovitev, da otroke in tudi starše poznavanje verskih vsebin malo zanima, pa čeprav se to pri sicer neobveznem, a dejansko ne zares svobodno izbranem verouku ne pokaže.«

¹⁵ Glej tudi op. št. 7.

enakopravnosti verskih skupnosti ter njihovi ločitvi od države podredili širši človekovi pravici do svobode vesti, ki je zapisana v 41. členu ustave. Tako so prevladujočo razpravo o (ne)upravičenem razlikovanju med verskimi skupnostmi (in kršitvah načela ločitve) preusmerili v razpravo o tem, kar je lastno vsem verskim (in neveruskim svetovnonazorskim) skupnostim¹⁶. Ustavno sodišče je v izreku odločbe razveljavilo stroge pogoje za registracijo verske skupnosti in tista določila zakona, ki omogočajo zaposlovanje duhovnikov v zaporih in bolnišnicah¹⁷.

Urad za verske skupnosti se je o ustavnosodni presoji Zakona o verski svobodi posvetoval s svojim gremijem, oblikoval in objavil je teze za prenovno Zakona o verski svobodi (prim. UVS, 2010a), organiziral je javno razpravo o tezah (prim. UVS, 2010b) ter pripravil predlog Zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o verski svobodi, ki ga je v zakonodajni postopek kasneje vložila skupina poslancev (prim. dokument Državnega zbora EPA 1911-V in Predlog amandmajev Odbora Državnega zbora za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje k istemu zakonu, 6. 9. 2011)¹⁸. Državni zbor je septembra 2011 začel drugo obravnavo novele, vendar zaradi skorajda sočasno izglasovane nezaupnice vladi in posledičnega predčasnega

¹⁶ To pomeni, da veljavnost določil 7. člena ustave ni absolutna oziroma zamejena zgolj z njihovo vsebino, ampak je odvisna od tega, ali sodi presojava vprašanje v obseg človekove pravice do svobode vesti iz 41. člena ustave, ki je v praksi ustavnega sodišča zaščiten s strogim testom sorazmernosti. Ustavno sodišče je, na primer, odločilo, da sodi pravica verske skupnosti do pravne osebnosti v obseg človekove pravice, financiranje verskih skupnosti iz javnih sredstev pa, na primer, ne. Zakonodajalec mora zato morebitne omejitve registracije precej bolj natančno pretehtati in dobro utemeljiti, pri financiranju pa zadostuje, da ob upoštevanju ločitve, ki jo je ustavno sodišče prevedlo v prepoved (tudi simbolnega) istovetenja, ne ravna arbitrarno. Bistveno je, da določila 7. člena ne morejo razveljaviti vsebine človekove pravice. Ločitev, na primer, ne more biti razlog, da bi posamezniku v državni ustanovi v posebnih pogojih odrekli duhovno oskrbo, pač pa je le-to treba dovoliti, vendar urediti na način neistovetenja.

¹⁷ Ker sodi pridobitev pravne osebnosti v obseg človekove pravice do svobode vesti in ker lažje dostopna pravno-organizacijska oblika društva ne omogoča polnega užitka verske svobode, pač pa verske skupnosti sili v določeno stopnjo notranje demokracije, registracija verske skupnosti ne more biti urejena omejujoče. Zaposlovanje verskih uslužbenec za izvajanje verske duhovne oskrbe v bolnišnicah in zaporih pomeni nedopusten poseg v načelo ločitve države in verskih skupnosti. Duhovnik in njegova verska skupnost z zaposlitvijo prvega v javni ustanovi izgubita del svoje avtonomije, ker zaposleni duhovnik ni lojalen le svoji verski skupnosti, ampak tudi javni ustanovi, ta pa negira svojo neutralnost, ker z zaposlovanjem duhovnikov vzbuja vtis, da versko duhovno oskrbo izvaja sama. Poseg v načelo ločitve je v presoji odločilen, ker zaposlovanje duhovnikov v javnih ustanovah ne sodi v obseg človekove pravice do svobode vesti.

¹⁸ Ker je Urad za verske skupnosti strokovna služba vlade, bi moral predlog svojega predpisa najprej usklajevati z ministrstvi in drugimi vladnimi službami ter ga, pred obravnavo v Državnem zboru, v sprejem predložiti vladi. To se ni zgodilo, ker je v vzporednem koalicijskem usklajevanju zanimanje za projekt izkazala skupina poslancev in osnutek predloga predpisa sama vložila v zakonodajni postopek. Medresorsko usklajevanje je bilo tako opravljeno naknadno. Ker vlada ni končala obravnave zdaj poslanske novele, je tudi rezultate medresorskega usklajevanja v zakonodajni postopek vložila ista skupina poslancev. Končno različico besedila je treba zato razvozlati iz skupnega branja vložene novele in vloženi amandmajev pristojnega parlamentarnega odbora. Novela je bila v celoti usklajena z vsemi ministrstvi in vladnimi službami, razen z Ministrstvom za obrambo.

razpusta zakonodajnega postopka ni končal. Vsebina novele tako še naprej predstavlja edino izdelano alternativno strategijo razvoja odnosov med državo in verskimi skupnostmi.

Iz obrazložitev ustavnosodne odločbe sledi, da je tisto, ker je verskim skupnostim najbolj enako in lastno, to je človekova pravica do svobode vesti, hkrati in ob vseh siceršnjih razlikah najbolj enako in lastno tudi never-skim in/ali nekonfesionalnim in/ali svetovnonazorskim oziroma »filozofskim« zduženjem. Besedilo vodi k sklepu, da položaja verskih skupnosti ni mogoče razumeti ločeno od položaja svetovnonazorskih skupnosti. Šele obe vrsti organizacij skupaj zapolnjujeta, in tako v celoti osmišljata kolektivni vidik človekove pravice do svobode vesti, v katerem je utemeljena verska svoboda. Novela zato ureja registracijo neverških svetovnonazorskih združenj po Zakonu o verski svobodi ter primerljivo ureditev pravic in dolžnosti obeh vrst organizacij. Tudi za svetovnonazorske namreč velja, da o svojem nazoru odločajo same in jih zato ni dovoljeno siliti k društvom; ločene so tudi od države. Čeprav novela dovolj pazljivo razlikuje med obema (nomotehnični model tvori ureditev položaja verskih skupnosti, definicije so različne, svetovnonazorske se kot take vpisujejo v register ipd.), iz skupne obravnave izhaja pomembna novost. Pristojni organ pri obravnavi zahtevka za pridobitev pravne osebnosti zdaj nima več razloga za ugotavljanje, ali je neka skupnost religijska ali ne¹⁹, pač pa mora dopustiti registracijo skupin z enako strukturiranimi nazori ne glede na njihovo religijskost. Pri tem lahko presoja, ali konkretni svetovni nazor tvori celovit in koherenten zbir odgovorov na temeljna vprašanja človekovega bivanja in ali vsebuje tudi etiko oziroma moralo (prim. Predlog amandmajev, 20. d. člen). To opredelitev svetovnega nazora so razpravljavci praviloma spregledali in jo zato neupravičeno tudi karikirali, na primer s trditvijo, da novela izenačuje Katoliško cerkev z Društvom ljubiteljev komarjev. Nekatere verske skupnosti so kljub izčrpnim pojasnilom vztrajale, da novela izenačuje verske skupnosti z društvom, vero pa s prostočasnimi, obrobni in/ali parcialnimi dejavnostmi, in da bi takšna rešitev bistveno razvrednotila ali celo poslabšala njihov položaj, čeprav svojih trditev niso znale utemeljiti (drugače kot po analogiji, da so s priznanjem volilne pravice ženskam del svojih pravic in ugleda izgubili tudi moški) (prim. UVS, 2010b). Celostno skrb za človekovo pravico so, vključno s Katoliško cerkvijo, razumele izključujoče²⁰. Osredotočenost na človekovo

¹⁹ Takšno ugotavljanje je bilo v preteklosti vsaj sporno, če ne že zlorabljeno, ker je država eni verski skupnosti omogočila, da je odločala o religijskosti (in posledično o pridobitvi pravne osebnosti oziroma človekovi pravici) drugih verskih skupnosti. To se je zgodilo, ko je Urad za verske skupnosti naročal izvedenska mnenja, ki jih je potreboval v odločanju in kasnejših upravnih sporih, pri Teološki fakulteti (Katoliške cerkve in) Univerze v Ljubljani (prim. Lesjak, 2008).

²⁰ Nič bolje se niso odrezale pri vprašanju o novih kriterijih za registracijo verske skupnosti. Ker je ustavno sodišče v obseg človekove pravice vključilo pridobitev primerne pravne osebnosti, najverjetneje

pravico je omogočila vključevanje verskih skupnosti v širšo družbo, ker se od nje razlikujejo natančno in samo v užitku svobode vesti in dostavku 7. člena ustave²¹. Vključitev svetovnonazorskih skupnosti osmišlja tudi terminološko razlikovanje med cerkvami in drugimi verskimi skupnostmi. Temeljni dokumenti Evropske unije od Lizbonske pogodbe naprej ne govorijo le o spoštovanju cerkva in drugih verskih skupnosti ter priznavanju njihove identitete, posebnega prispevka ter vzdrževanju odprtega, preglednega in rednega dialoga z njimi (kot to nekoliko prirejeno povzema drugi odstavek 5. člena ZVS), ampak vse naštetu na istem mestu izrecno priznavajo tudi svetovnonazorskim in nekonfesionalnim združenjem²².

Novela izhaja iz prakse in načela, naj se ohranijo vse posebne pravice, ki jih uživajo verske skupnosti, tudi sofinanciranje njihove verske dejavnosti iz javnih sredstev. To pomeni, da ni posegala v razpravo o tem, ali sploh oziroma v kakšnem obsegu naj bodo verske skupnosti deležne gnotne podpore iz javnih sredstev, ampak jo zanima zgolj način uresničevanja že obstoječe posebne pravice. Neposredni motiv za spremembo modela izplačevanja pretežnega dela javnih sredstev, po katerem je verska skupnost upravičena od sofinanciranja socialnega zavarovanja za enega verskega uslužbenca na vsakih tisoč pripadnikov, je izhajal iz težav pri ugotavljanju številčnosti verskih skupnosti. Do leta 2011 so se nekatere lahko sklicevale tudi na rezultate zadnjega popisa prebivalstva. V tem letu je bil izveden novi popis prebivalstva, zato rezultati prejšnjega niso bili več verodostojni²³; novi, tokrat prvič registrski popis prebivalstva pa ni več vseboval podatkov o veroizpovedi. Novela sledi kriteriju številčnosti in predlaga, naj o razdelitvi sredstev odslej odloča največji vzorec populacije, ki ga je mogoče doseči brez dodatnih stroškov, to so vsi dohodninski zavezanci, in sicer prek že obstoječega mehanizma, dodeljevanja dela dohodnine za financiranje splošno koristnih namenov ter političnih strank in reprezentativnih

precedenčno tudi v svetu (primerno oblikovano pravno osebnost pa verskim skupnostim v Sloveniji zagotavlja samo ZVS), kriteriji ne smejo biti omejujoči. Nad predlogom minimalnih (teze so predvidevale tri, novela pa 10 ustanovnih članov brez dodatnih pogojev) so bile ogorčene, ker da bi država tako mednje pripustila majhne, dvomljive in kvazireligijske skupine ali sekte (prim. UVS, 2010b).

²¹ V besedilu obravnavava samo najodmevnejše, ne pa tudi vseh tem novele. Avtonomijo verskih skupnosti v njej dodatno krepijo urejanje t. i. predhodnih vprašanj, ki se lahko pojavijo v registracijskem postopku in so v izključni pristojnosti verskih skupnosti (takšen bi bil, na primer, spor o imenovanju zastopnika, pri katerem so se redna sodišča že izrekla za nepristojna) ter urejanje statusa in presoje tistih posebnih sporazumov med državo in verskimi skupnostmi, ki nimajo statusa mednarodnopravne pogodbe. Novela ureja tudi delovanje in register sestavnih delov verskih skupnosti (veljavni zakon jih samo omenja in o njih ničesar ne določa, čeprav večina verske dejavnosti poteka prav v župnijah, škofijah, cerkvenih občinah itn.) in verske praznike, med katerimi bi posamezniki lahko izkoristili svoj letni dopust.

²² Glej Prečiščeni različici Pogodbe o Evropski uniji in Pogodbe o delovanju Evropske unije in Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, št. 6655/2/08, REV 2, 28. 5. 2010, člen II/17.

²³ Med popisoma iz leta 1991 in 2002 se je, na primer, število prebivalcev katoliške veroizpovedi zmanjšalo za več kot 230.000, število prebivalcev islamske veroizpovedi pa povečalo za več kot 18.000.

sindikatrov. Vsaka namenitev dela dohodnine šteje za namen, kot ga predpisuje Zakon o dohodnini, v predlaganem izračunu deleža javnih sredstev za versko dejavnost verskih skupnosti pa pomeni en glas, če dohodninski zavezanec svoj del oziroma vsaj enega izmed svojih delov dohodnine (svojih 0,5% lahko razdelimo tudi na pet delov) nameni registrirani verski skupnosti. Glasovi vseh registriranih verskih skupnosti se potem seštejejo, sredstva pa razdelijo glede na delež vsake posebej. Verska skupnost se lahko uvrsti na seznam upravičenk, če ima zaposlenega vsaj enega verskega uslužbenca. Država s tem kriterijem preferira resnost ter večjo stopnjo organiziranosti in specializacije verske skupnosti; z njim doseže tudi bistveno širši krog prejemnic. Čeprav so številne verske skupnosti predlagale, naj jih država ne financira, in/ali ugotovljale, da njihovo versko dejavnost tako ali tako sofinancira v zelo majhnem delu, je bila razprava v tem segmentu najbolj burna in mestoma protislovná. Čisto vsi ugovori so namreč izhajali iz napačnega razumevanja novega predloga. Katoliška cerkev je, na primer, vztrajala, da je poseg v sofinanciranje socialnega zavarovanja verskih uslužbencev neprimeren, ker da gre za individualno in ne kolektivno pravico (čeprav je stranka v postopku in prejemnica sredstev verska skupnost, ne pa posamezni verski uslužbenec), da bi se po novem modelu že tako skopa sredstva še razpršila (nerazumevanje bistva modela), da bi po novem izračunu dobila bistveno manj sredstev (nerazumevanje modela in odklanjanje sodelovanja s predlagatelji), da novela onemogoča sofinanciranje neverške dejavnosti iz javnih sredstev (trditev ni resnična) ter da bi zato soodločanje državljanov o razdelitvi sredstev ogrozilo dejansko uživanje svobode vere in splošno koristnost cerkva in drugih verskih skupnosti, kar da je v nasprotju z načelom demokratične in pravne države (nerazumevanje koncepta človekovih pravic in državne ureditve) (prim. UVS, 2010b).

Najbolj kontroverzno določilo novele je bila splošna prepoved zaposlovanja verskih uslužbencev v javnih ustanovah zaradi opravljanja verske dejavnosti. Ustavnosodna odločba je prepovedala zgolj zaposlovanje verskih uslužbencev v zaporih in bolnišnicah, vendar s tako univerzalnim argumentom, da se splošni prepovedi ni bilo mogoče izogniti, če naj bi bila ureditev stabilna in trajna. Argument predlagateljev pravi, da je uresničevanje verske svobode v zaporih (zaposlovanje je prepovedano) bolj omejeno, kot je omejeno v vojski (zaposlovanje ni bilo presojsano)²⁴. Poklic vojaka v pretežnem delu predpostavlja prosti čas in zmožnost uslužbenca, da se duhovno

²⁴ Sodišče ni presojalo ustavnosti zaposlovanja verskih uslužbencev v vojski, ker o tem ni bilo uprašano in ker le-to (v nasprotju z zaposlovanjem verskih uslužbencev v zaporih in bolnišnicah) ni določeno v ZVS, ampak v podzakonskem aktu, pravilniku ministra za obrambo, ki ga zahteva za presojo ni izpodbijala. Država zaposluje verske uslužbenca za opravljanje verske dejavnosti samo v Vojaškem vikariatu Generalštaba Slovenske vojske. Koordinatorja duhovne oskrbe, zaposlena na ministrstvih za pravosodje in notranje zadeve, sta sicer posvečeni osebi, vendar v njunem delokrogu ni verske dejavnosti.

oskrbi sam, tako kot se duhovno oskrbijo vsi drugi državljani. Po podatkih iz odločbe je med letoma 1998 in 2008 na misije in mirovne operacije v tujino odšlo 13% slovenskih vojakov. Nezmožnost zapornika, da se duhovno oskrbi sam je načeloma celostna (100-odstotna), konstantna in ne nastopi razmeroma redko ali izjemoma, kot pri vojaku. Moralne in etične dileme vesti, ki jih lahko lajša duhovna oskrba, so vsebinsko primerljive, čeprav se razlikujejo po vzroku (izhajajo iz družbeno dopustnih ali družbeno nedopustnih ravnanj). Zaposlovanje verskih uslužbencev v vojski zaradi zagotavljanja verske svobode v razmerah, kjer je ta omejena – to pa je s stališča človekove pravice tudi edini razlog, zaradi katerega država mora poskrbeti za duhovno oskrbo – prav tako ni nujno, ker je mogoče isti cilj doseči z drugimi sredstvi, na primer z najemom zunanjih strokovnjakov (»outsourcing«)²⁵ ali s prezaposlitvijo verskih uslužbencev na Ministrstvo za obrambo za čas trajanja misije ali mirovne operacije v tujini, tako kot se za čas trajanja misije ali mirovne operacije v tujini na Ministrstvo za obrambo prezaposlijo vsi drugi civilni strokovnjaki, in ker je duhovna oskrba pripadnikov skorajda vseh verskih skupnosti (razen Katoliške in Evangeličanske cerkve) že zdaj urejena tako, da so njihovi verski uslužbenci zgolj občasno povabljeni k opravljanju svojega dela²⁶. Da bi se verska oskrba po podpisu sporazuma o oblikovanju vojaško-varnostnega ordinariata v Slovenski vojski izvajala tudi s sklepanjem podjemnih pogodb ali česa podobnega, in ne samo na podlagi pogodb o zaposlitvi, se je nadejal tudi takrat še bodoči nadškof in ljubljanski metropolit, Anton Stres (prim. Žnidaršič in Potočnik, 2009). Zavedajoč se občutljivosti posega v ustanovo, ki deluje že 10 let, in po lastnih kriterijih tudi zelo dobro, je novela predlagala zgolj in samo spremembo delodajalca verskih uslužbencev. Le-ti bi se lahko, na primer, zaposlili na svojih verskih skupnostih in še naprej in v istem obsegu opravljali delo na Ministrstvu za obrambo, država pa bi prek novega modela te zaposlitve tudi posredno financirala. Upravni del Ministrstva za obrambo se ni odzival na pojasnila in argumente, ampak je v javnosti, zares težko zapiševa drugače, branil vojaški vikariat pred zunanjim agresorjem. Nastopal je s tezo, da želijo predlagatelji novele vikariat ukiniti, s tem znižati stopnjo uresničevanja verske svobode v državi ter se, končno, vrniti v položaj izpred desetih let, ko Slovenska vojska v tem oziru ni bila primerljiva z vojskami NATA in EU²⁷. Njegov osnovni

²⁵ Najemanje zunanjih strokovnjakov za opravljanje nevojaških nalog in tudi nekaterih nalog varovanja, vojskam držav članic NATA ni tuje. To velja predvsem za največjo in najmočnejšo, ameriško vojsko (prim. Heddal, 2005).

²⁶ Podobno ureditev, na katero se sklicuje tudi ustavnosodna odločba, poznajo v Nemčiji.

²⁷ »... [D]elovanje [zaposlenih verskih uslužbencev] ni moteče, ne ogroža ureditve in delovanja Slovenske vojske, ampak nasprotno, prispeva k boljši klimi, k boljšemu počutju in tudi k občutku pripadnikov in pripadnic Slovenske vojske, da imajo nekoga, ki je vez z njihovim pogledom na svet, je tudi vez z njihovimi družinami in je nekdo, ki mu lahko zaupajo oziroma prek katerega lahko tudi izražajo določeno stopnjo navezanosti na svojo domovino ... Prosim, pustite vojakom, da imajo vsaj nekaj minimalnega na

argument zoper predlagane spremembe je bil, da verskih uslužbencev brez redne zaposlitve ne more ustrezno izobraziti, zaščititi in vključiti v strukturo poveljevanja. Razprava je tako nazorno pokazala, da sistem duhovne oskrbe v Slovenski vojski ni zgrajen na načelu zagotavljanja človekove pravice do svobode vesti v mejah neistovetenja države in verskih skupnosti, ampak da primarno izpolnjuje predvsem druge, med njimi tudi simbolne funkcije²⁸. Človekovi pravici enostavno ne more biti zadoščeno, če lahko omejevanje svobode vesti odpravljata le katoliški in evangeličanski duhovnik in če ministrstvo (ker lahko na misije odhajajo le zaposleni verski uslužbenci) nima niti strategije o tem, kako bi v najtežjih okoliščinah oskrbelo drugače verujoče. Neistovetenju ne more biti zadoščeno, dokler je vojaški vikariat – ena in edina ustanova, zadolžena za duhovno oskrbo vojakov – *ustanova za duhovno oskrbo oseb katoliške vere*, ki jo vodi verski uslužbenec Katoliške cerkve²⁹ in ki vsebuje organizacijsko enoto za duhovno oskrbo oseb luteranske vere. Država je s tem, če nič drugega, eni verski skupnosti podelila koncesijo za upravljanje s človekovo pravico. Vikariat nadalje ne zaposluje verskih uslužbencev po številu pripadnikov druge in tretje verske, islamske in srbske pravoslavne skupnosti v Sloveniji. Če je verska sestava Slovenske vojske podobna sestavi splošne populacije (vojska ne zbira podatkov o verski pripadnosti vojakov), to lahko pomeni, da znaten del vojakov prejema duhovno oskrbo zgolj občasno (in to le v delu, ki ni človekova pravica, ampak nadstandardna praksa ministrstva), da isti del vojakov svoje volje po duhovni oskrbi ne uveljavlja (nemara bi se lahko vprašali, kolikšen del katolikov in luteranov pa aktivno uveljavlja voljo do duhovne oskrbe) ali celo da je zanj v celoti prikrajšan. In končno, nedosledno in nesistemske zagotavljanje človekove pravice do svobode vesti, in to v pogojih, kjer je le-ta omejena, v nobenem primeru ne more biti razlog za to, da dobi osebje Vojaškega vikariata pooblastilo za duhovno oskrbo uslužbencev civilnega dela ministrstva, ki so katoliške ali luteranske vere in njihovih družin, ki živijo v istem gospodinjstvu, tudi če so polnoletni³⁰. Če takšen razlog sprejmemo, mora država zaposliti vse verske uslužbenec Katoliške in nemara tudi Evangeličanske cerkve in jim podeliti pristojnost za duhovno oskrbo vseh državljanov Republike Slovenije.

razpolago, če jim že vse drugo jemljemo, od opreme do plač in do vseh mogočih beneficij,« je na 19. nujni seji Odbora Državnega zbora RS za obrambo konec septembra 2011 navzoče rotila resorna ministrica. Dobesedni zapis se je dostopen prek: <http://www.dz-rs.si>, 4. 1. 2012.

²⁸ *Blagoslov vojaške ladje Triglav (prim. Ivelja, 2010) je, na primer, v imenu vseh konfesij, ki so zastopane v Vojaškem vikariatu [sic] opravil javni uslužbenec v vojaški uniformi, ki sama po sebi pomeni državno oblast.*

²⁹ *Prim. Sporazum med Slovensko škofovsko konferenco in Vlado Republike Slovenije o duhovni oskrbi vojaških oseb v Slovenski vojski, 21. 9. 2000, preambula in 1. člen.*

³⁰ *Prim. ibid, 4. člen.*

Sklep

Kljub pregovorni slovenski razdeljenosti med nasprotnike in zagovornike večje oziroma manjše oddaljenosti verskih skupnosti, predvsem pa večinske cerkve od države, smo lahko ugotovili, da celostno urejanje področja (vsaj tokrat in v tej družbeni konstelaciji) ni sodilo med prvovrstne družbene in/ali politične teme³¹. Pavšalna ocena, da je večina verskih skupnosti nasprotovala predlaganim rešitvam, je močno pretirana. Res je, da je Svet krščanskih cerkva z Islamsko skupnostjo, a brez opazovalke, Binkoštna cerkve, že na začetku javne razprave odklonil vse ponujene rešitve, ki so presegale vsebino izreka ustavnosodne odločbe, ker da niso potrebne in bi obravnava teh v parlamentu sprožila politizacijo cerkva³². Povzetek javne razprave pokaže, da so pri vprašanih svetovnonazorskih skupnosti, registracijskega postopka in duhovne oskrbe polemično razpravljale po štiri, pri vprašanju financiranja pa pet verskih skupnosti, pri čemer se diskutanti ponavljajo, njihovi prispevki k istemu vprašanju pa vsebinsko niso enotni, ampak se lahko medsebojno izključujejo (na primer: država naj ne financira verskih skupnosti, država naj ohrani zdajšnji način financiranja, država naj vse verske skupnosti financira z enakimi zneski) (prim. UVS, 2010b). Tudi odnos največjih verskih skupnosti, ki so podpisale dokument Sveta krščanskih cerkva, do novele ni bil vsekozi enak. Srbska pravoslavna in Evangeličanska cerkev, z izjemno nekaj izjav za medije, kasneje nista več razpravljali, tudi povabilu k drugi obravnavi novele pred parlamentarnim odborom se nista odzvali. Islamska skupnost je v razpravi aktivno sodelovala in na koncu oblikovala zmeren in ambivalenten odnos do obeh predpisov, veljavnega in predlaganega. Svoja stališča do novele je ves čas zaostrovala samo Katoliška cerkev. Nekaj dni pred iztekom javne razprave o tezah je sporočila, da se te in podobnih razprav o isti temi ne namerava več udeleževati, čeprav se nastopom v medijih tudi kasneje ni odpovedala. Predstavniki Slovenske škofovske konference je v Državnem zboru izjavil, da predlog nove ureditve pomeni radikalno zoženje prostora verske svobode. Menil je, da bi na področju politične in duhovne kulture težko našli poskus bolj retrogradnega procesa v smeri totalitarnega delovanja države ter poskusa discipliniranja, nadzorovanja in nepriznavanja vloge cerkva in verskih skupnosti. Predlog novele po mnenju Katoliške cerkve ne pomeni nič manj kot poskus suspenza verske svobode v Republiki Sloveniji³³.

³¹ V javni razpravi o tezah za prenovo ZVS je kakorkoli sodelovalo: 14 verskih in ena svetovnonazorska skupnost, en državni organ, štirje področni strokovnjaki, tri druga interesna združenja in 11 državljanov. Politične stranke se v razpravo niso vključevale. (Svojo udeležbo je sicer napovedovala ena zunajparlamentarna stranka, vendar svojega mnenja kasneje ni posredovala.).

³² Prim. dokumenti UVS, št. 0070-1/2010-UVS/13, 9. 11. 2010.

³³ Prim. dobesedni zapis 37. seje Odbora Državnega zbora RS za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje, 7. 9. 2011. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si>, 4. 1. 2012.

Vzorec njenega nasprotovanja, izjemno ostro besedišče in presenetljivo nekakovostna formulacija konkretnih ugovorov³⁴ pričata o posebnem odnosu. Cerkev je morala presoditi, da drobna vladna služba kljub svojim pristojnostim ne bo uspela s svojimi predlogi za spremembo pravnega položaja verskih skupnosti³⁵. Zato ni videla nobene potrebe po tem, da bi se o svojih stališčih posebej pogovarjala. Zadostovalo je, da je odločno in glasno izrazila svoje nestrinjanje. Ko je novela vendarle prišla v Državni zbor – in tam se je hitro izkazalo, da imajo predlagatelji tudi večino – je bilo za sodelovanje in premislek prepozno. Nepremišljeni odgovori so postali še bolj togi, nasprotovanje pa še glasnejše. Mogoča bi bila tudi razlaga, da si je Cerkev, v sklopu zgornjega premisleka ali ne, vendarle prizadevala za vpliv na oblikovanje nove ureditve, vendar na manj ali neformalen način oziroma tako da njenih prizadevanj ni bilo opaziti v javnosti. Če so takšni poskusi bili, do drobne vladne službe niso segli in tudi sama je storila vse, da bi se jim izognila³⁶. Cerkev je, kakorkoli in brez vsakega dvoma, svoje interese branila zgolj in samo politično. O tem priča tudi dejstvo, da se na njene izjemno ostre očitke v Državnem zboru ni odzvala nobena izmed ustanov, ki skrbijo za varovanje človekovih pravic.

Če v sklepu še enkrat premislimo vse tri velike teme novele, lažje in bolj natančno opredelimo temeljni vzrok nesoglasij. Na splošni ravni ni težko razumeti, da je novi model financiranja vzbujal negotovost. Ker Katoliška cerkev ne ve, koliko državljanov bi ji namenilo del svoje dohodnine

³⁴ Ohranitev vseh zdajšnjih virov financiranja in novo dopustitev omejene pridobitne dejavnosti po vzoru društev imenuje izjemno obsežno omejevanje možnosti pridobivanja finančnih sredstev, predvideni nadzor nad porabo javnih sredstev, brez katerega le-ta sploh ni mogoča ter blažjo opredelitev (za vse poslovne subjekte veljavne) dolžnosti vodenja poslovnih knjig ter števila in vrst zadevnih prekrškov in sankcij, tudi pri prekrških, povezanih z registrom, opiše kot novo obdobje kazensko pravne represije nad cerkvami in verskimi skupnostmi, kot nedovoljen poseg države v verske skupnosti oziroma kot nesorazmerno poseganje v svobodo in avtonomijo njihovega delovanja, itn (prim. *ibid*).

³⁵ »No, in jaz sem si drznil malo pozanimat pri, bi rekel, pri izvirihi političnih odločitev, to se pravi, ne pri kakšnih zelo nizkih, ampak kar pri kapitalnih. No, in oni so mnenja, da ne bodo dopustili nič drugega, kot popraviti tisto, kar zahteva ustavno sodišče,« je na sestanku gremija Urada za verske skupnosti pred začetkom priprav novele povedal msgr. dr. Borut Košir. Predsednik vlade je kasneje v pismu Uradu za verske skupnosti potrdil svoja zagotovila Katoliški cerkvi: »V okviru razprave o noveli Zakona o verski svobodi sprejmite, prosim, na znanje moje mnenje, da bi v tej noveli predlagali Državnemu zboru zgolj nujne popravke obstoječega zakona, kot to od nas zahteva ustavno sodišče« (dokument UVS, št. 0070-01/2010-UVS/14, 11. 9. 2010).

³⁶ »Res se ni nič vedelo, kaj je nastajalo od razzodbe ustavnega sodišča oziroma sestanka s predstavniki verskih skupnosti do dneva objave tez [za prenavo ZVS]. Nihče ni imel dostopa do [gradiva, ki je nastajalo na Uradu za verske skupnosti]. Pa veste, zakaj? Ker se je prejšnji zakon naročilo lobistu in še plačalo se ga je za to, in še zaradi kakšnih drugih razlogov. [V trenutku objave tez] so bili vsi enakopravni: številčne verske skupnosti, maloštevilčne, registrirane, neregistrirane, potencialne, ateistične in tako naprej. Vsi so [tako] prišli iz istega izhodišča. Teze smo objavili zato, da se lahko sploh o čem pogovarjamo in teze so nastale na osnovi javno objavljene razzodbe ustavnega sodišča, ki je bila tudi vsem dostopna ... Vsi, ki smo danes tukaj, smo imeli do vsega tega enak dostop,« je predstavniku Katoliške Cerkve na javni tribuni pojasnjeval direktor Urada za verske skupnosti.

(in ji preštevanje članov nikoli ni bilo blizu, čeprav ob nobeni priložnosti ne pozabi na argument o svoji številčnosti), in ker bi bilo vsaj teoretično mogoče, da bi Državni zbor za versko dejavnost iz leta v leto potrjeval različne vsote, predlagana rešitev sama po sebi ne more jamčiti finančne stabilnosti. Novi model je, nadalje, na enem samem mestu zbral vse stroške, ki jih država že ima z versko dejavnostjo verskih skupnosti, te stroške je ločil od konkretnega namena in konkretnih prejemnic, jih na novo razdelil po kriteriju samoopredelitve dohodninskih zavezancev in prepovedal financiranje verske dejavnosti iz drugih javnih virov. Ker je Katoliška cerkev v obstoječem modelu prerezprezentirana, tudi če upoštevamo kriterij številčnosti, bi bilo mogoče razumeti njeno skrb, da bi odslej prejela ne le manj gotov, ampak tudi sorazmerno nižji delež javnih sredstev ter zaradi prepovedi financiranja iz drugih javnih virov morda izgubila še kakšen, pollegalen vir dohodkov. Toda nobena oblast doslej še ni segla po proračunskih sredstvih, namenjenih verskim skupnostim, in tudi parametre novega modela bi bilo mogoče ob vzajemnem sodelovanju nastaviti tako, da nobena ne bi prejela manj denarja. Res pa je tudi, da nobena oblast doslej še ni niti opredelila niti zamejila financiranja verske dejavnosti verskih skupnosti iz javnih sredstev, čeprav bi se lahko o tem, tudi manj naklonjeno, izrekle mnoge. (Ne/pre)zaposlovanje kuratov v vojaškem vikariatu samo po sebi ne more biti sporno, če želimo sistemsko urediti odnose med verskimi skupnostmi in državo ter izboljšati uresničevanje človekove pravice, in s tem tudi delo vikariata; Cerkev bi si tega lahko želela in bi pri tem lahko celo pomagala. Problematična bi bila lahko samo nikoli očitana prekinitev simbolnih vezi med institucijama, ki jo pooseblja prav primat Cerkve v zagotavljanju človekove pravice v javni ustanovi. Na ta način pa se ji, če nič drugega, oddaljuje vsaj sklenitev zelenega mednarodnega sporazuma o vojaško-varnostnem ordinariatu po vzorcu, ki ureja zdajšnje (neprimerno) stanje. O tem, da v obstoječi ureditvi mestoma ni mogoče razločiti države in verske skupnosti, priča tudi odziv resorne ministrice v Državnem zboru. In čisto nič drugače ni z očitkom o »nepriznavanju oziroma poslabšanju ustavno varovanega in avtonomnega položaja verskih skupnosti zaradi nejasnega izenačevanja letih s svetovnonzorskimi združenji«³⁷. Novela ne izenačuje obeh vrst skupnosti, ampak obema zagotavlja enake pravice. Problematično je bilo lahko samo osnovno izhodišče načrtovanja pravnega položaja verskih skupnosti prek celovite eksegeze pravnega predpisa, ki pri tem ne upošteva samo izrecnih sklepov, ampak tudi celotno miselno pot ter vse in tudi nekatere verske skupnosti umešča med druge družbene skupine in prakse tako, da varuje njihove skupne lastnosti, ne pa razlik in privilegijev.

³⁷ Prim. *dobesedni zapis 37. seje Odbora Državnega zbora RS za notranjo politiko, javno upravo in pravosodje*, 7. 9. 2011. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si>, 4. 1. 2012.

LITERATURA

- Cerar, Miro in Gorazd Perenič (ur.) (2001): *Nastajanje slovenske ustave: izbor gradiv Komisije za ustavna vprašanja (1990-1991)*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- Hedahl, Marc O. (2005): *Outsourcing the Profession: A look at Military Contractors and their Impact on the Profession of Arms*. Springfield, VA : Joint Services Conference on Professional Ethics.
- Kerševan, Marko (1996): *Cerkev, politika, Slovenci po letu 1990*. Ljubljana: Enotnost
- Kerševan, Marko (2005a): *Svoboda za cerkev, svoboda od cerkve*. Ljubljana: Sophia.
- Kerševan, Marko (2005b): *Načelo o ločenosti države in verskih skupnosti v sodobnih razmerah in slovenska zakonodaja. Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku republike, dostopno prek: <http://www.prihodnost-slovenije.si>, 10. 12. 2011.*
- Lesjak, Gregor (2007): *Ameriška kontroverza o »pranju možganov« kot nereflektirano izhodišče (slovenske) sociologije novih religijskih gibanj*. Ljubljana: doktorsko delo
- Lesjak, Gregor (2008): *Država in (nove) religije v Sloveniji – Cerkev svete preproščine in njen kontekst. Teorija in praksa, 45(5-6), 499-516.*
- Plut, Jože in drugi (2010): *Vojaški vikariat – 10 let delovanja*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo RS.
- Šturm, Lovro (2002): *Komentar Ustave Republike Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.
- Šturm, Lovro (2005): *State and Church in Slovenia*. V Gerhard Robbers (ur.), *State and Church in the European Union: Second Edition, 469-490*. Baden-Baden: Nomos.

VIRI

- Aleksič, Jure (2003): *Urad za pravno praznino*. Mladina 22, 2. 6.
- Grgič, Jožica (2009): *Novi ljubljanski nadškof in metropolit*. Delo, 5. 12.
- Ivelja, Ranka (2010): *»Blagoslov vojaške ladje Triglav je ogrozil ustavno ločitev verskih skupnosti od države«*. Dnevnik, 28. 7.
- STA (2010): *Türk se je na srečanju z Bertonejem zahvalil za podporo arbitražnemu sporazumu*. Dnevnik, 12. 6.
- STA (2009): *Franc Rode – Imenovanje Guliča je provokacija, ki si je niti partija ne bi dovolila*. Dnevnik, 17. 9.
- Trampuš, Jure (2009): *Prihaja Stres*, Mladina 48, 3. 12.
- UVS (2010a): *Izhodišča za pripravo Zakona o verskih in svetovnonazorskih skupnostih (teze)*. Urad Vlade RS za verske skupnosti, 27. 10. Dostopno prek: http://www.uvs.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/drugi_dokumenti, 4. 1. 2012
- UVS (2010b): *Povzetek javne razprave o izhodiščih za prenovo Zakona o verski svobodi*. Urad Vlade RS za verske skupnosti, 15. 12. Dostopno prek: http://www.uvs.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/drugi_dokumenti, 4. 1. 2012
- Žnidaršič, Tatjana in Potočnik, Alenka (2009): *Anton Stres – Moje načelo je, da mora imeti človek pozitivno upanje, da mora vedno misliti na boljše*. Dostopno prek: http://www.revijaevropa.si/ANTON_STRES_nadskof_metropoli_ljubljanski,452,3969,1.html, 4. 1. 2012.